

УДК: 75.05:39(477.52)(09)«1971/1981»

DOI: 10.31376/2411-5177-2024-8-57-68

НАУКОВО-ТЕХНІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КУЛЬТУРИ ЛУБ'ЯНИХ РОСЛИН ВЧЕНИМИ ВСЕСОЮЗНОГО НАУКОВО-ДОСЛІДНОГО ІНСТИТУТУ ЛУБ'ЯНИХ КУЛЬТУР (1971–1981 РР.).

Базиль Світлана

Ph.D., вчитель історії та правознавства Шосткинської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 12 Шосткинської міської ради Сумської області

м. Шостка, Україна

e-mail: bsm-sveta@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8747-3502>

Анотація. У статті висвітлюється питання науково-дослідної і дослідно-конструкторської діяльності Всесоюзного науково-дослідного інституту луб'яних культур у м. Глухові Сумської області на зламі 70-х – 80-х років ХХ століття. Адже саме в цей період наукова установа перебувала на піку свого розвитку, провідними вченими були створені високоврожайні сорти і гібриди однодомних конопель, розроблені нові методи обробітку рослин, а також зроблений певний прорив в сфері механізації коноплярства. **Мета:** розкрити найважливіші аспекти наукової діяльності вчених Всесоюзного науково-дослідного інституту луб'яних культур у 1971–1981 роках як наукового центру північного регіону УРСР. **Методи.** Для вирішення дослідницьких задач були використані загальнонаукові методи: аналіз, синтез, класифікація, типологізація. Особливу увагу приділено власне історичним методам наукового пізнання: проблемно-хронологічному, порівняльно-історичному, ретроспективному, періодизації. Застосовані методи історіографічного і джерелознавчого аналізу. **Наукова новизна.** У статті проведено всебічну оцінку наукових досягнень вчених ВНДІЛК у розвитку коноплярства, льонарства та малопоширених луб'яних культур. Узагальнено пріоритетні напрями наукової діяльності, окреслено їхні характерні особливості та висвітлено роль у становленні сільськогосподарської науки в досліджуваній період. **Результати дослідження.** Встановлено основні здобутки і досягнення вчених ВНДІЛК щодо вирошування та первинної переробки конопель і льону-довгуноцю, які зробили установу відомою не тільки в СРСР, а й за кордоном. У відділі механізації створено близько 50 машин для одночасного збирання і обмолоту луб'яних культур, що значно скоротило обсяг ручної праці у процесі вирошування рослин та підвищило продуктивність праці 140 сільськогосподарських виробників. **Висновки.** Період 1971–1981 років можна назвати часом активного розвитку наукової діяльності Всесоюзного науково-дослідного інституту луб'яних культур. Саме в цей час були створені високопродуктивні дводомні та однодомні сорти конопель, а також значна увага приділялась розробці сортів з низьким вмістом тетрагідроканнабінолу, що дозволило вирішити проблему заборони на вирошування цієї культури. Для досягнення високих результатів у вирошуванні луб'яних культур у ВНДІЛК систематично досліджували сівозміни, живлення рослин, розробляли методи обробітку ґрунту та хімічного захисту від бур'янів і шкідників.

Ключові слова: Всесоюзний науково-дослідний інститут луб'яних культур, коноплі, однодомні коноплі, дводомні коноплі, наукова діяльність, аспірантура.

Постановка проблеми. Період кінця 70-х – початку 90-х років ХХ століття став доволі активним і продуктивним для розвитку науково-дослідної сільськогосподарської справи. Саме в цей час Всесоюзний науково-дослідний

інститут луб'яних культур (далі ВНДІЛК) став головним галузевим науковим закладом Міністерства сільського господарства СРСР, який координував всі науково-дослідні роботи з проблем коноплярства. Мережа наукової установи в цей період складалася із дослідно-виробничого господарства, яке розміщувалося в передмісті Глухова і Золотоніської дослідної станції (Черкаська область).

У складі ВНДІЛК в зазначений період працювати 15 відділів і лабораторій, де проводили дослідження 78 наукових співробітників, серед яких 2 доктори наук і 21 кандидат наук. Загальна чисельність персоналу інституту складала 220 осіб. Саме в другій половині 1970-х років у зв'язку зі збільшенням відділів в інституті зростає не тільки загальна кількість працівників до 78, але й відбулося зростання частки молодих вчених до 26%. Потужні реорганізаційні перетворення пов'язувалися із науково-технічним процесом, інтенсивністю та інтеграцією виробництва, зближенням двох форм власності, ліквідацією відмінностей між містом та селом. Планова економіка та максимально централізоване керівництво народногосподарським комплексом позначалися і на централізації управління аграрною наукою [19, с. 28]. Учені сільськогосподарської галузі мали забезпечити комплексне виконання дослідницької роботи науково-дослідними установами від початку наукових розробок до завершення та впровадження результатів наукових досліджень у виробництво, поєднати науковий пошук із навчальним процесом, а також сприяти зближенню сільськогосподарської науки й вищої освіти в країні. Потужні завдання ставила держава і перед науково-дослідними інститутами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Науково-технічний потенціал виробництва та первинної переробки луб'яних культур досі не став предметом окремого історичного дослідження. Водночас, протягом другої половини 1940-х років до початку XXI століття були зроблені спроби виділити, проаналізувати та осмислити окремі аспекти науково-дослідної роботи вчених Всеукраїнського науково-дослідного інституту луб'яних культур у радянську добу. Окремі аспекти тематики статті досліджені у працях В.П. Ляшка, М.М. Сидоренка, Г.І. Сенченка, А.В. Тарасова, П. Т. Борисенка.

Метою статті є висвітлення найважливіших аспектів наукової діяльності вчених ВНДІЛК у 1971–1981 роках як наукового центру північного регіону УРСР.

Виклад основного матеріалу дослідження. Основними джерелами написання статті стали протоколи Вченої ради ВНДІЛК (1971–1981 рр.), звіти ВНДІЛК, особові справи співробітників інституту, видання інституту та матеріали місцевих газет. На превеликий жаль, тема наукової діяльності ВНДІЛК майже не розкрита в науковій літературі. А проблема розвитку коноплярства, як в Україні, так і за її межами залишається актуальною, особливо на тлі прийняття в 2024 році закону про легалізацію медичного канабісу. Це означає, що лікарі тепер можуть призначати пацієнтам ліки на основі канабісу, які придбати можна буде за електронним рецептом. Саме тому наукова діяльність ВНДІЛК була і залишається важливою і перспективною навіть у XXI столітті [17; 18; 19; 20; 21; 22; 23; 24; 25; 26; 27; 28].

Основними напрямками роботи ВНДІЛК стали удосконалення і розробка нових методів селекції конопель, виведення високопродуктивних сортів і

гібридів конопель; розробка і удосконалення технології вирощування, збирання і первинної обробки, засобів механізації збирання, технології і стандартизація конопель; економіка коноплярства і селекція сортів льону-довгунцю. Крім того, на базі дослідно-виробничого господарства ВНДЛК дуже активно розвивалося первинне насінництво і виробництво елітного насіння перспективних і районованих сортів зернових культур, картоплі і багаторічних трав для господарств північних районів Сумської області [16, арк. 21 - 23].

Всесоюзний науково-дослідний інститут конопель (далі – ВНДІКО) був заснований Постановою Народного Комісаріату землеробства СРСР від 12 жовтня 1931 року на базі Української дослідної станції в м. Глухові, для вирішення низки важливих питань галузі коноплярства. В 1944 році установа була реорганізована, шляхом об'єднання двох науково-дослідних установ: ВНДІКО і Всесоюзного науково-дослідного інституту нових луб'яних культур (м. Москва) у ВНДЛК. Наукова діяльність учених інституту була відома не тільки в СРСР, а й за його межами. Визнанням роботи закладу кінця 70-х – початку 80-х років ХХ століття стали 42 авторські свідоцтва на винаходи і відкриття. Вченими установи були видані 43 наукові збірки, біля 80 різноманітних книжок і брошур, 3 довідника з коноплярства, десятки рекомендацій і методичних вказівок [28, арк. 7 - 10].

Досягнення установи демонструвалися на багатьох виставках в СРСР і за кордоном, де були відзначені трьома золотими, десятьма срібними і двадцятьма чотирма бронзовими медалями.

За успіхи в науковій діяльності 14 співробітників інституту нагороджені орденами і медалями СРСР. Шість вчених ВНДЛК були нагороджені Державні премії СРСР: Г.І. Гончаров, С.С. Воловик, П.В. Котюхов, Г.І. Сенченко, В.О. Невинних, Г.О. Переверзев. Доктору сільськогосподарських наук, професору Г.І. Сенченко присуджене звання «Заслужений діяч науки УРСР», а кандидату технічних наук Г.І. Гончарову – звання «Заслужений механізатор УРСР» [27, арк. 63 – 65; 28, арк. 18 - 20].

Протягом 1971–1980 рр. вчені ВНДЛК завершили дослідження більше ніж з 130 тем і розділів, переважна більшість з яких на початку 80-х років була втілена в сільськогосподарське виробництво. Економічний ефект від втілення наукових розробок інституту склав біля 9 мільйонів рублів на рік.

За п'ятдесят років своєї діяльності інститут виконав значний обсяг наукових досліджень, що мають велике теоретичне і практичне значення для розвитку коноплярства, як межах країни, так і за кордоном. Вперше в світовій практиці в 1935 році в інституті був виведений сорт одночасно дозріваючої, а протягом 1979–1981 – низка сортів однодомних конопель.

В період з 1971–1981 років директором ВНДЛК був науковець неординарних здібностей, вчений-дослідник Григорій Іванович Сенченко. На цій посаді він пропрацював протягом 1960–1987 років. І ці роки можна беззаперечно вважати найбільш продуктивними в роботі наукової установи. Г.І. Сенченко розумів, що для закріплення досягнутих інституту успіхів у коноплярстві варто розробляти і використовувати в роботі прогресивні технологічні прийоми вирощування і первинної переробки конопель. Як директор і як селекціонер він

вважав, що майбутнє за однодомними коноплями [18 арк. 63 – 64; 19, арк. 28 - 30].

Тому створення однодомних конопель відбувалося паралельно селекції дводомних. Дослідження з коноплями, які розпочав ще М.М. Гришко, не припинялися протягом всіх років існування інституту. Навіть у період Другої світової війни дослідження проводилися на базі Починківського дослідного поля в Горьківській області. Такі видатні вчені, як Є.С. Гуржій, Р.Й. Каплунова, Г.Й. Аринштейн і Г.А. Хреннікова продовжували наукові пошуки, розпочаті М.М. Гришком. Але перші сорти однодомних конопель, не дивлячись на всі зусилля селекціонерів, за продуктивністю значно поступалися дводомним. І тільки, залучивши до гібридизації в якості материнської форми вископродуктивний сорт ЮС-6, науковцями інституту під керівництвом Г.І. Сенченка вдалося отримати новий перспективний гібрид, який і став основою сорту однодомних конопель ЮСО-1. Саме цей сорт був районований у 1968 році і його втілили у виробництво. ЮСО-1 став достойним конкурентом дводомним коноплям [26, арк. 83 – 85; 27, арк. 37 - 39].

Розроблені в 70-ті роки вченими ВНДІЛК методи селекції дозволили створити високоякісні сорти конопель, які в 1,5 – 2 рази перебільшили за змістом і врожайністю волокна сортів, які раніше існували. Ці роботи були нагороджені Державною премією СРСР.

Всього за п'ятдесят років (1931–1981) селекціонерами наукової установи було виведено 38 сортів конопель, 40 сортів кенафу, 10 сортів джуту, 5 сортів канатнику [28, арк. 34–36].

Значних творчих здобутків колективів ВНДІЛК досяг протягом 1971–1981 років. Творчі нароби вчених були спрямовані на рішення корінних проблем подальшого розвитку і підвищення ефективності коноплярства в СРСР. Саме за цей період селекціонерами інституту були виведені 8 сортів і один гібрид конопель, п'ятеро з яких було районовано. Основними напрямками в селекційній роботі з коноплями було виведення і втілення сортів однодомних конопель, які виключають необхідність ручної вибірки посівів і забезпечують можливість проведення механізованого збирання насінневих посівів. Вирощування сортів однодомних конопель дає економію трудовитрат 15 – 20 людино-днів на 1 га [24, арк. 107; 25, арк. 62; 26, арк. 85; 27, арк. 61–62].

Успішно налагодивши селекцію однодомних конопель і залучивши до цієї справи молодих селекціонерів В.Г. Вировця, Л.М. Горшкову, І.І. Щербаня, М.І. Таракана, В.П. Ситника, М.М. Орлова та інших Григорій Іванович був змушений зосередити зусилля на вирішенні нової проблеми, пов'язаної з нейтралізацією наркотичної активності посівних конопель. Саме створення безнаркотичних конопель – окрема яскрава сторінка в роботі селекціонерів наукової установи на чолі із Г.І. Сенченка. У даній ситуації селекція була заснована як метод боротьби з розповсюдженням наркоманії. Основою цих досліджень став закон про спадкову мінливість в гомологічних рядах, відкритий академіком М.І. Вавіловим [15, арк. 89].

В 70–80-х роках існувала реальна загроза заборони культивування посівних конопель в країні. Селекціонери ВНДІЛК розпочали активно працювати над

створенням нових сортів конопель із зниженим вмістом канабіноїдних сполук, які не викликають наркотичне збудження. Варто відзначити, що науковці взяли на себе велику відповідальність, бо такі дослідження не мали аналогів у світі [14, арк. 100; 15, арк. 90].

Для початку вчені провели методичні розробки, одержано новий вихідний матеріал, на основі якого протягом 1974–1981 рр. створено і у 1980 році районовано два перших сорти конопель зі зниженим вмістом каннабіноїдів (ЮСО-14 і ЮСО-16). В 1981 році сорти конопель селекції інституту займали 67% загальної посівної площі конопель в країні. Наступним етапом наукового пошуку селекціонерів інституту стало створення нового покоління сортів з практично повною відсутністю канабіноїдних сполук. Саме для цього вченими інституту було витрачено багато зусиль на вивчення генетики ознаки канабіноїдів, розроблення методики визначення їх вмісту на прикладі сорту ЮС-22 тощо [2, арк. 108; 5, арк. 11; 6, арк. 3–4].

Одним із основних напрямків роботи вчених установи стала розробка системи насінництва сортів дводомних й однодомних конопель та прогресивні технології їх вирощування, ефективні системи живлення, захисту від шкідників, хвороби і бур'яну.

Втілення у виробництво науково обґрунтованої технології вирощування конопель забезпечило отримання в середньоруській зоні коноплесіяння врожай волокна 12 – 15 ц/га і насіння 9 – 11 ц/га, а в південній, відповідно, 10 – 12 і 5 – 6 ц/га [7, арк. 9; 16, арк. 2 - 3].

Крім практичної селекції в лабораторії велися доволі об'ємні теоретичні дослідження з окремої гібридизації і підбору батьківських похідних зразків для схрещення з метою отримання цінного похідного матеріалу. Також вивчалось генетичне різноманіття сортів вітчизняної і закордонної селекції, а також світова колекція ВІРу. В лабораторії був опрацьований найточніший на той час метод – метод газорідинної хроматографії, який дозволив визначити в рослинах конопель 1 мільйонну частку відсотка тетрагідроканнабінолу (далі – ТГК).

Як відомо, всі роботи по збиранню і первинному обробітку конопель в довоєнний період проводилися вручну. Саме тому, зусилля відділу механізації збирання луб'яних культур були зосереджені також і на розробці коноплезбиральних машин. В результаті проведених досліджень в 1971–1981 роках інженерами ВНДІЛК були виконані наступні роботи:

- Створена нова коноплеснопов'язалка ЖСК-2,1, проведено державне випробування, удосконалена після держвипробування і втілена у виробництва. На 1981 рік ця машина була основною під час збирання конопель. Завод випустив 5618 коноплезбиральних комбайнів. Був створений також коноплезбиральний комбайн ККП-1,8 для збирання насінневих конопель, за замовленнями коноплесіючих господарств в країні випущено всього 269 комбайнів і 6833 коноплемолотарки МЛК-4,5, створені у 70-ті роки інститутом [4, арк. 3; 7, арк. 9; 15, арк. 89 – 90; 16, арк. 38].

- На початку 80-х років саме ця машина стала основною під час збирання посівів конопель в СРСР (130 тисяч га). Щорічний економічний ефект від втілення вказаних машин склав біля 1,6 млн. рублів.

- Розроблені конструкції, виготовлений макетний зразок і проведені відомчі випробування підборщика молотарки, для збирання стебел із стрічки і очеса листя і суцвіть або обмолоту при збиранні насінневих конопель.

- Обґрунтована і розроблена нова технологія роздільного збирання зеленцевих посівів конопель, включаючи розстил зрізаних стебел в стрічку і наступний підбір їх у вигляді соломи або трести росяного мочіння [24, арк. 78; 25, арк. 63; 26, арк. 94].

- Обґрунтовані агротехнічні вимоги і розроблена конструкція нової коноплежниварки з розстилочним і в'язальним апаратом, був створений новий коноплепідборщик. Нові машини ЖК-1,9 і коноплепідборщик пройшли у 1978–1979 рр. успішні державні випробування, за результатами яких були рекомендовані до виготовлення дослідної партії. Під час втілення цих машин у виробництво економічний ефект склав біля 129 млн. рублів.

- Вченими також була розроблена технологія і створені технічні засоби для збирання соломи конопель з поля тюками.

Варто також відзначити, що нові машини ЖК-1,9 і КП-1 виконані раніше запланованих термінів, встановлених Постановою ЦК КПРС і Радою Міністрів СРСР від 19 червня 1978 року №520 [27, арк. 53; 28, арк. 39].

Застосування цих машин дало змогу скоротити витрати праці на 1 га з 226 до 174 люд/год. При збиранні насінневих конопель комбайном витрати праці на 1 га скоротилися з 253 до 80 люд/час.

На початок 1981 року в господарствах СРСР, які займалися вирощуванням конопель, працювало 5,5 тисяч коноплеснопов'язалок із загальним економічним ефектом 1,16 млн. руб. на рік.

Виконуючи завдання уряду, інженери інституту разом із ДСКБ Люберецького заводу в 1963-1964 рр. створили комбайн КСТ-1 для збирання цукрової тростини в республіці Куба [4, арк. 2; 7, арк. 8].

Науковцями інституту була розроблена також система машин для вирощування конопель і кенафу і складені перспективні технологічні карти на 1981–1985 рр., 1986–1990 рр. і на період до 2000 року.

Активно працювала також лабораторія технології первинного обробітку конопель і кенафу, вченими цього відділу була розроблена й втілена у виробництво нова технологія водно-повітряного мочіння соломи конопель, яка дала змогу перейти від примітивної мочки в копанях до мочки в промисловій основі. Вона дозволила скоротити тривалість процесу мочіння в 2 – 3 рази, підвищити якість волокон, а також попіклуватися про навколишнє середовище.

Інженерами-науковцями ВНДІЛК створений, виготовлений і втілений у виробництво комплекс машин для первинного обробітку конопель. Розроблені стандарти на тресту і солону конопель, стеблі і луб кенафу [8, арк. 34; 9, арк. 27; 10, арк. 34; 11, арк. 78].

В інституті також наприкінці 70-х років ХХ ст. була вирішена низка проблем економіки галузі: прогнозування розвитку, раціональне розміщення, спеціалізація, концентрація, система оплати праці і матеріального стимулювання.

Крім того, вченими ВНДІЛК протягом 1971–1981 років проводилася активна робота в галузі селекції, технології виробництва і механізації збирання конопель

з країнами Ради економічної взаємодопомоги: Угорською Народною Республікою, Польською Народною Республікою і Соціалістичною Республікою Румунією. В цих країнах працювали створені в інституті коноплезбиральні машини, в Угорщині була втілена, розроблена вченими інституту й удосконалена технологія водно-повітряного мочіння соломи конопель. Фахівці інституту щорічно виїздили в соціалістичні країни для обміну досвідом і надання науково методичної допомоги спорідненим науковим установам [16, арк. 101; 18, арк. 109].

У відповідності до постанови ЦК Компартії України і Ради Міністрів УРСР починаючи з 1974 р. лабораторія селекції льну та генетики конопель і льону ВНДІЛК займався селекційною роботою по льону-довгунцю. В результаті продуктивної десятирічної роботи всебічно були вивчені 150 колекційних зразків, і у 1979 році виділено 10 сортозразків селекції інституту. У підсумку цієї роботи в 1980 році вченими інституту був переданий в держсортвипробування перший сорт льону-довгунцю Глухівський 1. Крім того, було організовано також виробництво насіння маточної еліти другої генерації районованого сорту льону-довгунця для льоносіючих областей України [6, арк. 3 – 4; 15, арк. 56].

ВНДІЛК також виробляв насіння супереліти селекційних сортів конопель, виведених в інституті. З цією метою організовано їх первинне насінництво. Крім того, вчені інституту займалися також виробництвом елітних насінь зернових культур, багаторічних трав і картоплі, забезпечуючи ними насінневі господарства першої групи північних районів Сумської області.

За дослідно-виробничим господарством інституту закріплено 7108 га землі, в тому числі сільськогосподарських угідь 5526 га, пашні 4678 га. Скільки продукції вироблено на землях підпорядкованих господарству показано у Таблиці 1.

Таблиця 1

Основні підсумки роботи господарства за 1971–1980 рр.

[15, арк. 37 - 38]

Показники	Од. вимірювання	Середньорічне за 1971 – 1975 рр.	Середньорічне за 1976 – 1980 рр.	1976 – 1980 у % до 1971 – 1975 рр.
1	2	3	4	5
Зернові	т	5875	6006	114,4
Коноплі-волокно	т	197	403	204,5
Конопля-насіння	т	51	108	211,7
Картопля	т	5504	6176	112,2
Кукурудза, зелена маса	т	14168	14527	102,5
Кормові коренеплоди	т	4870	5610	115,9
М'ясо на 100 га с/г угідь	ц	83,8	94,4	112,6
Молока на 100 га с/г угідь	ц	415,4	534,7	128,6
Удій на 1 корову	кг	2587	2850	110,2

Упродовж 1971–1981 років в інституті і його досліdnому господарстві виконана велика програма по будівництву виробничих об'єктів, доріг, житла і об'єктів соціально-культурного призначення. Так, за 10 років було побудовано і здано в експлуатацію: лабораторний корпус інституту, вегетаційний будиночок, три зерноочисні пункти, зерносклад на 2 тис. т., картоплесховище на 2 тис. т., два склади мінеральних добрив на 2752 т, свинарник на 100 свиноматок, телятники на 835 голів, корівник на 200 голів, гараж для тракторів і автомобілів, пункт технічного обслуговування з майстернею, силососховище на 2 тис. т., культурні пасовища на площі 220 га, штучний полив полів на площі 120 га, культурні мочила для конопель, 16 км доріг з твердим покриттям, житлових будинків на 167 квартир, їдальню, дитячий садок на 140 місць, клуб «Супутник», 8-річну школу, водопровід – 11 км, каналізаційні мережі 2 км, озеро площею 260 га і інші об'єкти. Всього було вкладено в будівництво перерахованих об'єктів більш ніж 5,5 млн. руб. [16, арк. 39 - 40].

Науковими кадрами ВНДІЛК був забезпечений також завдяки власній підготовці наукових кадрів. Після закінчення аспірантури 75 науковців захистили кандидатські дисертації, а 16 – докторські, в тому числі за 1971 – 1981 рр. докторських дисертацій захистили 2, кандидатських – 19.

Питання теорії росту і розвитку, мінливості і спадковості основних господарсько цінних ознак, а також загальної комбінаційної і специфічної комбінаційної здібності у конопель, теорія статі взаємоперетворення одних статевих форм в інші, віддалена гібридизація, методи селекції високоволокнистих сортів і гібридів, методи селекції високоволокнистих сортів і гібридів, методи отримання однодомних і одночасно дозріваючих конопель, методи селекції безгашишних сортів були достатньо повно висвітлені в працях інституту за 1971–1981 рр і докторських дисертаціях Сенченка Г.І., Аринштейн Г.Й., Дьомкіна О.П., Жатова О.І., а також кандидатських дисертаціях Мигалья М.Д., Измалкова В.І, Гапича І.В., Горшкової Л.М., Вировця В.Г., Логинова М.І., Колядка І.В., Ситника В.П. [4, арк. 2; 6, арк. 4]

Питання теорії живлення, живлення конопель, основні заходи вирощування і захисту її від шкідників, хвороб і бур'янів були висвітлені в працях інституту. Монографіях і захищених кандидатських і докторських дисертаціях Жукова М.С., Бедака Г.Р., Борисенка П.Т., Тарасова О.В., Жалниної Л.С., Степанова Г.С., Грабовського М.П., Измалкова В.І., Заворотченко І.С., Гольцевої О.Ф., Максименко Л.М., Нечипоренко О.С., Ступакова І.О., Василенко Є.Д., Ткалича М.П. і інших [7, арк. 8; 28, арк. 37 - 38].

Теоретичні основи створення коноплезбиральних машин достатньо повно висвітлені в працях, монографіях і захищених дисертаціях Гончарова Г.І., Ляшенко С.Н., Горшкова А.П., Коваленко О.Л. і інших.

За питань технології виготовлення трести і створення державних стандартів видані наукові праці, рекомендації, технічна документація і проєкт водноповітряного мочіння конопель, захищена докторська дисертація Тимошина М.О., кандидатські – Суслопарової Л.І., Бондаревої А.Г., Жатової А.Є. [28, арк. 39 - 40]

Висновки. Період 1971–1981 років можна вважати часом розквіту наукової діяльності ВНДІЛК. Адже саме тоді були виведені високопродуктивні сорти дводомних і одностомних сортів конопель, а також велика увага приділялась виведенню сортів з низьким вмістом ТГК, що давало змогу вирішити проблему заборони вирощування конопель. Завдяки плідній роботі відділу механізації створено більше десятка нових зразків машин для обробітку і збирання конопель та переробного обладнання. Втілена у виробництво нова технологія водно-повітряного мочіння соломи конопель, що дала змогу скоротити тривалість процесу мочіння в 2-3 рази, підвищити якість волокна і повністю відповідала вимогам з охорони навколишнього середовища.

Для отримання високих результатів при вирощуванні луб'яних культур у ВНДІЛК завжди приділялась значна увага дослідженню процесу сівозмін, живленню луб'яних культур, розробленню системи обробітку ґрунту і хімічним способам боротьби із шкідливими рослинами й комахами. Плідно працював і економічний відділ інституту, який зміг досягти економічного ефекту від втілення нових розробок вчених установи в розмірі 9 млн. руб. на рік.

Література

1. Агротехнический отчет по льну-долгунцу и конопле за 1970 г. *Центральний державний архів вищих органів влади та управління України* (Далі – ЦДАВОУ). Ф. Р-27. Оп. 22. Спр. 2078. Арк. 1–66.
2. Сводный координационный план научно-исследовательских работ Южного отделения ВАСХНИЛ на 1976–1980 гг. *ЦДАВОУ*. Ф. Р-5176. Оп. 1. Спр. 964. Арк. 1–325.
3. Приказ Министерства сельского хозяйства СССР №290-к о назначении директором ВНИИЛК Г.И. Сенченко. 21.06.1960 г. *Державний архів Сумської області* (Далі – ДАСО). Ф. Р-5485. Оп. 1. Спр. 269. Арк. 34.
4. Протоколы производственных совещаний работников отдела механизации 28.12.1971 г. *ДАСО*. Ф. Р-5485. Оп. 1. Спр. 274. 4 арк.
5. Постановления Совета Министров УССР 23.02.1972 – 15.05.1972 г. *ДАСО*. Ф. Р-5485. Оп. 1. Спр. 286. 20 арк.
6. Приказ по Министерству СССР №136 о премировании работников сельского хозяйства за выведение новых и улучшение существующих сортов и гибридов сельскохозяйственных культур. 02.07.1973 г. *ДАСО*. Ф. Р-5485. Оп. 1. Спр. 296. Арк. 3–4.
7. Переписка с МСХ СССР и УССР о научно-исследовательской деятельности института 03.01.1973 – 29.11.1973 г. *ДАСО*. Ф. Р-5485. Оп. 1. Спр. 297.16 арк.
8. Годовой отчет за 1973 год. *ДАСО*. Ф. Р-5485. Оп. 3. Спр. 120. 161 арк.
9. Годовой отчет за 1974 год. *ДАСО*. Ф. Р-5485. Оп. 3. Спр. 123. 107 арк.
10. Годовой отчет за 1975 год. *ДАСО*. Ф. Р-5485. Оп. 3. Спр. 129. 144 арк.
11. Годовой отчет за 1976 год. *ДАСО*. Ф. Р-5485. Оп. 3. Спр. 134. 136 арк.
12. Годовой отчет за 1977 год. *ДАСО*. Ф. Р-5485. Оп. 3. Спр. 141. 129 арк.
13. Годовой отчет за 1978 год. *ДАСО*. Ф. Р-5485. Оп. 3. Спр. 146. 172 арк.
14. Годовой отчет ВНИИЛК за 1979 год. *ДАСО*. Ф. Р-5485. Оп. 3. Спр. 150. 134 арк.
15. Годовой отчет за 1980 год. *ДАСО*. Ф. Р-5485. Оп. 3. Спр. 161. 150 арк.
16. Протоколы постоянного действующего производственного совещания 15.03. – 10.08.1982 года. *ДАСО*. Ф. Р-5485. Оп. 3. Спр. 176. 5 арк.
17. Особова справа Вировця В'ячеслава Гавриловича. *Відомчий архів Інституту луб'яних культур Національної академії аграрних наук України* (Далі – ВАІЛКНААНУ) 236 арк.

18. Особова справа Сенченко Григорія Івановича. *ВАЛКНААНУ*. 202 арк.
19. Протоколи засідань Ученого Совету ВНИИЛК за 1971 год. *ВАЛКНААНУ*. 187 арк.
20. Протоколи засідань Ученого Совету ВНИИЛК за 1972 год. *ВАЛКНААНУ*. 119 арк.
21. Протоколи засідань Ученого Совету ВНИИЛК за 1973 год. *ВАЛКНААНУ*. 161 арк.
22. Протоколи засідань Ученого Совету ВНИИЛК за 1974 год. *ВАЛКНААНУ*. 132 арк.
23. Протоколи засідань Ученого Совету ВНИИЛК за 1975 год. *ВАЛКНААНУ*. 176 арк.
24. Протоколи засідань Ученого Совету ВНИИЛК за 1976 год. *ВАЛКНААНУ*. 145 арк.
25. Протоколи засідань Ученого Совету ВНИИЛК за 1977 год. *ВАЛКНААНУ*. 101 арк.
26. Протоколи засідань Ученого Совету ВНИИЛК за 1978 год. *ВАЛКНААНУ*. 109 арк.
27. Протоколи засідань Ученого Совету ВНИИЛК за 1979 год. *ВАЛКНААНУ*. 99 арк.
28. Протокол ювілейної сесії Ученого Совету ВНИИЛК, посвяченній 50-літтю со дня оснований інституту, октябрь 1981 года. *ВАЛКНААНУ*. 123 арк.

**SCIENTIFIC AND TECHNICAL SUPPORT FOR BAST CROP
CULTIVATION BY SCIENTISTS OF THE ALL-UNION SCIENTIFIC
RESEARCH INSTITUTE OF BAST CROPS (1971–1981)**

Basil Svitlana

Ph.D., teacher of history and law at the *Shostka Secondary School of I-III degrees* No. 12 of the Shostka City Council of the Sumy Region

Shostka, Ukraine

e-mail: bsm-sveta@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8747-3502>

Abstract. *The article highlights the research and development activities of the All-Union Research Institute of Bast Cultures in the city of Hlukhiv, Sumy Oblast, at the turn of the 70s and 80s of the 20th century. After all, it was during this period that the scientific institution was at the peak of its development, leading scientists created high-yield varieties and hybrids of monoecious hemp, developed new methods of plant cultivation, and made a certain breakthrough in the field of mechanization of hemp cultivation. **Purpose:** to reveal the most important aspects of the scientific activity of scientists of the All-Union Research Institute of Bast Cultures in 1971–1981 as a scientific center of the northern region of the Ukrainian SSR. **Methods.** To solve the research problems, general scientific methods were used: analysis, synthesis, classification, typology. Special attention was paid to the historical methods of scientific knowledge: problem-chronological, comparative-historical, retrospective, periodization. Methods of historiographic and source analysis were applied. **Scientific novelty.** The article provides a comprehensive assessment of the scientific achievements of All-Union Research Institute of Bast Cultures scientists in the development of hemp, flax, and rare bast crops. The priority areas of scientific activity are summarized, their characteristic features are outlined, and their role in the formation of agricultural science in the period under study is highlighted. **Results.** The main achievements and achievements of All-Union Research Institute of Bast Cultures scientists in the cultivation and primary processing of hemp and long flax have been identified, which made the institution famous not only in the USSR, but also abroad. The mechanization department created about 50 machines for simultaneous harvesting and threshing of bast crops, which significantly reduced the amount of manual labor in the process of growing plants and increased the productivity of 140 agricultural producers. **Conclusions.** The period 1971–1981 can be called a time of active development of scientific activities of the All-Union Research Institute of Bast Cultures. It was at this time that highly productive dioecious and monoecious hemp varieties were created, and significant*

attention was paid to the development of varieties with a low tetrahydrocannabinol content, which allowed solving the problem of the ban on the cultivation of this crop. To achieve high results in growing bast crops, All-Union Research Institute of Bast Cultures systematically studied crop rotations, plant nutrition, and developed methods of soil cultivation and chemical protection against weeds and pests.

Keywords: All-Union Research Institute of Bast Cultures, hemp, monoecious hemp, dioecious hemp, scientific activity.

References

1. *Agrotehnicheskij otchet po lnu-dolguncu i konople za 1970 g. [Agrotechnical report on flax and hemp for 1970]* (1970). Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv vyshchikh orhaniv vlady ta upravlinnia Ukrainy (Dali – TsDAVOU). (F. R-27. Op. 22. Spr. 2078. Ark. 1–66) [in Russian].
2. *Сводный координационный план научно-исследовательских работ Южного отделения ВАСХНИЛ на 1976–1980 гг. [Consolidated coordination plan for research work of the Southern Branch of the All-Union Academy of Agricultural Sciences named after V. I. Lenin for 1976–1980]* (1976). TsDAVOU (F. R-5176. Op. 1. Spr. 964. Ark. 1–325) [in Russian].
3. *Prikaz Ministerstva selskogo hozyajstva SSSR №290-k o naznachenii direktorom VNILK G.I. Senchenko. 21.06.1960 g. [Order of the USSR Ministry of Agriculture No. 290-k on the appointment of G.I. Senchenko as director of All-Union Research Institute of Bast Cultures. 21.06.1960.]* (1960). Derzhavnyi arkhiv Sumskoi oblasti (Dali – DASO) (F. R-5485. Op. 1. Spr. 269. Ark. 34) [in Russian].
4. *Protokoly proizvodstvennykh soveshanij rabotnikov otdela mehanizacii 28.12.1971 g. [Minutes of production meetings of employees of the mechanization department on 12/28/1971]* (1971). DASO (F. R-5485. Op. 1. Spr. 274. 4 ark.) [in Russian].
5. *Postanovleniya Soveta Ministrov USSR 23.02.1972 – 15.05.1972 g. [Resolutions of the Council of Ministers of the Ukrainian SSR 23.02.1972 – 15.05.1972.]* (1972). DASO (F. R-5485. Op. 1. Spr. 286. 20 ark.) [in Russian].
6. *Prikaz po Ministerstvu SSSR №136 o premirovanii rabotnikov selskogo hozyajstva za vyvedenie novykh i uluchshenie sushestvuyushih sortov i gibridov selskohozyastvennykh kultur. 02.07.1973 g. [Order of the USSR Ministry No. 136 on rewarding agricultural workers for developing new and improving existing varieties and hybrids of agricultural crops. 02.07.1973]* (1973). DASO. (F. R-5485. Op. 1. Spr. 296. Ark. 3–4) [in Russian].
7. *Perepiska s MSH SSSR i USSR o nauchno-issledovatel'skoj deyatel'nosti instituta 03.01.1973 – 29.11.1973 g. [Correspondence with the Ministry of Agriculture of the USSR and the Ukrainian SSR about the research activities of the institute 01/03/1973 – 11/29/1973]* (1973). DASO (F. R-5485. Op. 1. Spr. 297. 16 ark.) [in Russian].
8. *Godovoj otchet za 1973 god [Annual report for 1973]* (1973). DASO (F. R-5485. Op. 3. Spr. 120. 161 ark.) [in Russian].
9. *Godovoj otchet za 1974 god [Annual report for 1974]* (1974). DASO (F. R-5485. Op. 3. Spr. 123. 107 ark.) [in Russian].
10. *Godovoj otchet za 1975 god [Annual report for 1975]* (1975). DASO (F. R-5485. Op. 3. Spr. 129. 144 ark.) [in Russian].
11. *Godovoj otchet za 1976 god [Annual report for 1976]* (1976). DASO (F. R-5485. Op. 3. Spr. 134. 136 ark.) [in Russian].
12. *Godovoj otchet za 1977 god [Annual report for 1977]* (1977). DASO (F. R-5485. Op. 3. Spr. 141. 129 ark.) [in Russian].
13. *Godovoj otchet za 1978 god [Annual report for 1978]* (1978). DASO (F. R-5485. Op. 3. Spr. 146. 172 ark.) [in Russian].
14. *Godovoj otchet VNILK za 1979 god [Annual report of All-Union Research Institute of Bast Cultures for 1979]* (1979). DASO (F. R-5485. Op. 3. Spr. 150. 134 ark.) [in Russian].

15. *Godovoj otchet za 1980 god [Annual report for 1980]* (1980). DASO (F. R-5485. Op. 3. Spr. 161. 150 ark.) [in Russian].
16. *Protokoly postoyannogo dejstvuyushogo proizvodstvennogo soveshaniya 15.03. – 10.08.1982 goda [Minutes of the permanent production meeting from 15.03. – 10.08.1982]* (1982). DASO (F. R-5485. Op. 3. Spr. 176. 5 ark.) [in Russian].
17. *Osobova sprava Vyrovtsia Viacheslava Havrylovycha [Personal file of Vyacheslav Gavrylovich Vyrovets]*. Vidomchyi arkhiv Instytutu ljubianykh kultur Natsionalnoi akademii ahrarnykh nauk Ukrainy (Dali – VAILKNAANU) 236 ark.
18. *Personal file of Senchenko Hryhoriy Ivanovych [Osobova sprava Senchenko Hryhoriia Ivanovycha]*. VAILKNAANU. 202 ark.
19. *Protokoly zasedanij Uchenogo Soveta VNIILK za 1971 god [Minutes of the meetings of the Scientific Council of All-Union Research Institute of Bast Cultures for 1971]* (1971). VAILKNAANU. 187 ark. [in Russian].
20. *Protokoly zasedanij Uchenogo Soveta VNIILK za 1972 god [Minutes of the meetings of the Scientific Council of All-Union Research Institute of Bast Cultures for 1972]* (1972). VAILKNAANU. 119 ark. [in Russian].
21. *Protokoly zasedanij Uchenogo Soveta VNIILK za 1973 god [Minutes of the meetings of the Scientific Council of All-Union Research Institute of Bast Cultures for 1973]* (1973). VAILKNAANU. 161 ark. [in Russian].
22. *Protokoly zasedanij Uchenogo Soveta VNIILK za 1974 god [Minutes of the meetings of the Scientific Council of All-Union Research Institute of Bast Cultures for 1974]* (1974). VAILKNAANU. 132 ark. [in Russian].
23. *Protokoly zasedanij Uchenogo Soveta VNIILK za 1975 god [Minutes of the meetings of the Scientific Council of All-Union Research Institute of Bast Cultures for 1975]* (1975). VAILKNAANU. 176 ark. [in Russian].
24. *Protokoly zasedanij Uchenogo Soveta VNIILK za 1976 god [Minutes of the meetings of the Scientific Council of All-Union Research Institute of Bast Cultures for 1976]* (1976). VAILKNAANU. 145 ark. [in Russian].
25. *Protokoly zasedanij Uchenogo Soveta VNIILK za 1977 god [Minutes of the meetings of the Scientific Council of All-Union Research Institute of Bast Cultures for 1977]* (1977). VAILKNAANU. 101 ark. [in Russian].
26. *Protokoly zasedanij Uchenogo Soveta VNIILK za 1978 god [Minutes of the meetings of the Scientific Council of All-Union Research Institute of Bast Cultures for 1978]* (1978). VAILKNAANU. 109 ark. [in Russian].
27. *Protokoly zasedanij Uchenogo Soveta VNIILK za 1979 god [Minutes of the meetings of the Scientific Council of All-Union Research Institute of Bast Cultures for 1979]* (1979). VAILKNAANU. 99 ark. [in Russian].
28. *Protokol yubilejnoj sessii Uchenogo Soveta VNIILK, posvyashennoj 50-letiyu so dnya osnovaniya instituta, oktyabr 1981 goda [Minutes of the jubilee session of the Scientific Council of VNIILK, dedicated to the 50th anniversary of the founding of the institute, October 1981]* (1981). VAILKNAANU. 123 ark. [in Russian].